

MARAGALL – BARTRA, DE LA PARAULA A LA VEU. UN APUNT

Un dels elements indissociables de la imatge de Bartra és la d'ell mateix recitant la seva poesia. Una manera de dir, i una veu, que ressonen encara en els seus versos i que donen la mesura del to, la intenció i l'essència de la seva obra. El poeta auroral, profètic, és una veu que s'alça per damunt les altres veus perquè arriba del més fondo i del més alt de la terra i la cultura i va a allò més alt i més fondo de la persona.

El so, allò més físic de la paraula —fins i tot allò que té de tàctil—, és essencial en la seva obra. Bartra és de l'estirp de poetes en què l'essència i l'existència del poema prenen una nova dimensió (potser l'originària) quan el text és encarnat en la seva veu.

Per Bartra, aquesta «veritat de l'ésser» que és la poesia¹ abans que cap altra cosa és veu. És veu per damunt de la paraula, que sempre és temporal i circumstancial. La veu, «que funda i esdevé epifania des d'aquella coincidència entre les noccs del sentit de la terra i l'esperit de l'home en funció de visió i eternitat»,² es troba a l'essència i a l'arrel de la poesia.

* * *

Aquest concepte ens pot acostar a un cert aspecte de la poètica de Maragall. No d'una manera directa i immediata, però sí per unes afinitats conceptuais en la seva arrel. I, de fet, quan Bartra parla de Maragall s'hi poden observar uns ressons que l'uneixen de manera harmònica a aquest poeta, de la mateixa manera que s'observen quan parla dels poetes amb els quals es forja la tradició, com Whitman, Eliot, Paz o Rilke.

Bartra, que ha llegit els textos teòrics de Maragall, no entén la Paraula Viva com l'espontaneïtat d'un esperit pur que Maragall conta

1. Agustí BARTRA. «¿Para qué sirve la poesía?». Dins: *¿Para qué sirve la poesía?* Mèxic; Madrid: 1999, p. 16.

2. Agustí BARTRA. «Poesía y mito». Dins: *¿Para qué sirve la poesía?*, p. 38.

a l'«Elogi de la paraula». Va al fons de Maragall a través de la poesia, del text. I entén la paraula viva com la paraula de l'home viu (home que esdevé veu); i així pot dir —literalment—: «La grandeza de Maragall radica en que su poesia de “hombre vivo” logra integrar en una forma apolínea la emoción de su temporalidad trascendente, sus cálidas verdades humanas, su pasmo ante la vida y la muerte.»³ No veu en Maragall un poeta de veu espontània i entén que la teoria de la Paraula Viva no significa una espontaneïtat ingènua i frívola, i aventura, amb encert, que Maragall revisava molt els seus poemes. El veu com un poeta de l'estremiment i la meravella de la mirada, de la contemplació o de l'experiència (aquesta sí, viva i oferta a tots els aspectes de la raó i els sentits); un poeta de l'essència, basculant entre la quotidianitat i l'eternitat, fent un pont entre l'una i l'altra: «La poesia, para él, es inspiración total, hallazgo estremecido de la realidad o sueño profético, es decir, una realidad futura acercada a la realidad.»⁴ Aquesta alta realitat, a la qual l'home viu accedeix per mitjà de l'experiència vital i de l'artística, és allò que fa connectar el poeta amb les profunditats de la terra, les d'ell mateix i les de la col·lectivitat.

Bartra parla de Maragall i, evidentment, està parlant de Bartra. La «paraula viva», o «l'home viu», pren en la seva poesia un to força diferent del teoritzat per Maragall i molt proper al que ell defineix quan parla de la poètica maragalliana.

M'atreviria a dir que en la poètica de Bartra s'acompleix un segon estadi del procés de la paraula i de la paraula poètica iniciat en Maragall. Per Bartra una de les claus de les essències del poeta és que té la voluntat de ser-ne. Té una voluntat i una tenacitat d'esperit que l'empenyen a la paraula poètica, i a ser —i fer-se— veu. Això ho diu explícitament en una entrevista de 1975:

Maragall ens explica en *L'elogi de la paraula*, relacionat directament amb la seva teoria de la paraula viva, que era poesia el fet que un nen d'una contrada dels Pirineus, una nit, mirant-se les estrelles, deia

3. Agustí BARTRA. «Joan Maragall». Dins: *¿Para qué sirve la poesía?*, p. 228.

4. *Ibidem*.

«Lis esteles» assenyalant els estels. Això per a mi només és un fet de paraula enumerativa o constatativa. El fet de dir «les estrelles» no és poesia, però per exemple, el fet que un home digui a una dona «d'ençà que t'estimo no t'assembles a ningú», això ja és poesia, i al cap i a la fi, en el fons, és dir la mateixa frase «que bonica ets». Unamuno, en alguna part de la seva obra, ens explica una anècdota molt bonica sobre uns vaillets que al camp giren al voltant d'un cavall que està quiet i canten dient sempre les mateixes paraules «el caballo, el caballo, el caballo...» Aquells nens, indiscutiblement, no estaven expressant «el cavall», estaven expressant la seva alegria, que podria convertir-se amb el temps en una alegria vivencial, de veure que davant d'ells hi havia l'existència d'un animal molt bonic, que era el cavall; però no expressaven el cavall. I no ho feien perquè en la simple enumeració no hi havia involucrada encara una voluntat o una tenacitat de l'esperit, allò no estava fecundat per l'esperit, només s'enumerava, i res més.⁵

Podem dir, doncs, que Bartra substitueix la «paraula viva» per la paraula, o la veu, de «l'home viu». I aquest home, el poeta, el que fa és «ajuntar cel i terra»,⁶ fer sortir «la veu del cor de la consciència de la terra».⁷ I ho fa des de la voluntat i la consciència.

El segon estadi del procés de la paraula que abans apuntàvem podria explicar-se dient que la poesia de Bartra pren els mots que han sortit de la terra —que no li vénen, sinó que va a buscar-los—, pren la capacitat fecundadora i tel·lúrica de la llengua i, fent-se-la seva, pot tornar-la a les profunditats abismals, a l'arrel, al lloc on aquesta llengua és generadora, i així es fa «paraula poètica»; però abans ha passat per aquesta voluntat fecundadora del poeta. I aquest salt marca d'una manera fonamental un pas més enllà en un camí que, com

5. Jordi CARRERAS; Carme IGLÉSIAS; Josep PASQUAL; Enric PRAT. «Entrevista a Agustí Bartra». Publicada fragmentàriament a *Joc d'ous* [Butlletí intern de la Facultat de Lletres del Col·legi Universitari de Girona], núm. 2 (desembre 1975), i íntegrament a *Clot* [Vic], núm. 7 (gener 1985).

6. Agustí BARTRA. «Poesía y mito». Dins: *¿Para qué sirve la poesía?*, p. 38.

7. *Ibidem*, p. 39.

a mínim de manera intuïtiva (i segur que racional i demostrada), ja apunta la poètica maragalliana.

No sé si dir el que ara diré és traïr Bartra, però m'hi arrisco (tot plegat, es tracta d'interpretar, de llançar sondes, i si tornen buides tampoc no haurem perdut res): la paraula, viva o poètica, ja és en el món, hi va arribar amb la força i la grandesa que Maragall li atorga, però ha anat buidant-se'n. Bartra pren aquesta paraula vinguda del fons de la llengua i de la terra i li torna a fer resplendir la força i l'esència per tal que de nou actuï de pont entre la humanitat (societat) i l'etern, o l'absolut. Li retorna dignitat, li torna a donar la categoria de «paraula viva» en el sentit bartrià que apuntàvem abans.

Per ell, doncs, la tasca del poeta no és portar la «paraula viva» a la societat, sinó prendre la paraula i retornar-li la «força» i la «poesia» que li pertany; i així la torna a connectar amb aquelles profunditats, i hi connecta el món, l'experiència vital. No sé si gosar arribar a dir que pren els mots de la tribu diluïts i empetitits per la societat i els torna plens, mots de tribu. No sé si es podria dir això, però es podria arriscar una formulació semblant.

En l'*Antologia de la lírica nord-americana* Bartra dedica una part a «la veu aborigen», i tradueix un poema dels indis navajo, «La veu que embelleix la terra»:⁸

La veu que embelleix la terra!
La veu de l'altura,
la gran veu del tro
que ix del núvol que erra.
Sentim el seu so
l'eco que perdura,
la veu que embelleix la terra.
La veu que embelleix la terra!
La veu de dessota,
que és la veu de la llagosta.

8. Agustí BARTRA. *Antologia de la lírica nord-americana*. Vic: Eumo: Edipoies, 1983, p. 309.

Entre l'herba i les flors erra,
dolça i potent,
la veu que embelleix la terra
eternament.

Hi ha, realment, una veu que embelleix la terra, que és la veu de la terra mateixa. Una veu eterna que l'home pot sentir, pot escoltar, i que el poeta pot prendre i fer-se seva (o fer-se, ell mateix, seu). En la nota que l'acompanya, Bartra comenta d'aquest poema que té o tenia una funció de cant, dansa, litúrgia, crònica i ritual de màgia, que són les funcions de la poesia en els orígens. Aquesta mateixa veu, i amb aquestes funcions, és la veu col·lectiva que el poeta pot tornar a la col·lectivitat, apropiant-se-la i fent-se-la personal.

* * *

Als orígens de la poesia hi ha el so, la veu. I la poesia de Bartra mai no deixa de tenir un fonament ben afermat en aquest lloc. A l'article «Poesia i mite» conta que a la República Dominicana, una nit van entrar en una modesta cabana de pagesos atrets per una cançó que en sortia. Un cop a dins, escoltant, es va adonar que no entenia res i va demanar a un home: «Què diu?». L'home li va respondre: «No diu res, canta!». Bartra acaba l'explicació dient: «Quina meravella! *Només* cantava!». És just la poesia, com diu ell mateix, entre allò sensible i allò intel·ligible. Les noces del «diu» i el «canta», del cel i la terra,⁹ del logos i l'eros.¹⁰ Aquí l'oralitat té un sentit i un paper primigenis, originals, essencials.

Aquest «No diu res, canta!» que Bartra explica es podria aparellar al «Mira!» que conta Maragall. En la, diguem-ne, poètica que s'esbossa en aquestes anècdotes, «Mira» no es pot equiparar a «Canta». «Mira» ve a tenir la mateixa categoria que «Escolta!». I la tasca

9. Agustí BARTRA. «Poesia y mito». Dins: *¿Para qué sirve la poesía?*, p. 39.

10. Agustí BARTRA. «Para qué sirve la poesía?» Dins: *¿Para qué sirve la poesía?*, p. 29.

del poeta, per Bartra, no és la de mirar; el poeta fa, el poeta canta. Hi ha una actitud passiva («mira», «escolta») i una actitud activa («canta»). En la teoria maragalliana el poeta escolta o invita a escoltar una paraula viva; en Bartra el poeta, home viu, canta i es fa veu.

En Bartra el poeta és la paraula en la veu, la paraula de «l'home viu», amb tota la seva càrrega i tota la seva força, que es torna veu profunda de tot el poble. I per això pot dir que les paraules poden morir, però no «la veu», que es vol fer eternitat amb el destí de l'home en la terra; una veu, d'altra banda, que si la terra s'acabés, renai-xeria per fer ressuscitar la vida.¹¹ I ho pot dir perquè la poesia és en aquesta «veu», tal com ell l'entén, i no en la «paraula» que Maragall li ensenya. No en aquesta paraula, però en una veu de la qual Maragall, entre altres, li assenyala el camí.

VÍCTOR SUNYOL

11. Agustí BARTRA. «Poesía y mito». Dins: *¿Para qué sirve la poesía?*, p. 38.